

Никос
КАЗАНДЗАКИС

ПОСЛЕДНОТО
ИЗКУШЕНИЕ

enthusiast

Никос
КАЗАНΔЗАКИС

ПОСЛЕДНОТО
ИЗКУШЕНИЕ

Превод от гръцки
Георги Куфов

enthusia**st**

София, 2021

Νίκος Καζαντζάκης
Ο Τελευταίος Πειρασμός
© Niki Stavrou

Никос Казандзакис
ПОСЛЕДНОТО ИЗКУШЕНИЕ
© Георги Κυφов, превод, 1989, 2012, 2021
© Яна Арзиропулос, дизайн на корицата, 2021
© Стефан Пеев, наборен шрифт Veleka (SIL Open Font License), 2021
© Enthusiast – запазена марка
на „Алто комюникейшънс енд пблшингз“ ООД, 2012, 2021

ISBN 978-619-164-398-1

ПРЕДИСЛОВИЕ ОТ АВТОРА

Двойната същност на Христос е била за мен винаги дълбока, неразрешима загадка; копнежът, този толкова човешки, толкова свръхчовешки копнеж, човекът да стигне до Бога – или по-точно: човекът да се възвърне при Бога и да се отъждестви с него; тази носталгия, толкова загадъчна и същевременно толкова действителна, отваряше в мен големи рани и извори.

Още от младини моето първо и основно терзание, източник на всичките ми радости и всичките ми огорчения, е било това: безспирната, безмилостната борба между духа и плътта.

Вътре в мен – прастари човешки и предчовешки тъмни сили на Лукавия; вътре в мен – прастари човешки и предчовешки светли сили на Бога; а душата ми беше арената, където тези две войски се срещаха и сблъскваха.

Голямо терзание; обичах тялото си и не исках да загине; обичах душата си и не исках да пропадне; мъчех се да помиря тези две противоположни космогонни сили, да осъзнаят, че не са врагове, а съратници, и да се радват, да се радвам и аз заедно с тях, на хармонията.

Всеки човек е богочовек, плът и дух; ето защо загадката на Христос не е загадка само на една определена религия; тя е общочовешка; във всеки човек пламва борбата между Бога и човека, а същевременно – и копнежът за помирение. Повечето пъти тази борба е неосъзната, трае малко, една слаба душа не може да издържи да про-

тивостои дълго време на плътта; натежава, става и тя плът и борбата свършва. Но за хората с отговорност, които денонощно стоят с впити във върховния Дълг очи, борбата между плътта и духа пламва безмилостно и може да продължи чак до смъртта.

Колкото са по-силни душата и плътта, толкова борбата е по-плодотворна, а крайната хармония – по-богата. Бог не обича слабите души и отпуснатите телеса. Духът иска да се бори със силна, изпълнена със съпротива плът; той е месоядна птица, която е вечно гладна, яде плът и я унищожава, като я асимилира.

Борба между плътта и духа, бунт и съпротива, поминение и подчинение, и накрая, върховната цел на борбата: сливането с Бога – ето нагорницето, по което пое Христос и ни кани да го поемем и ние, като следваме кървавите му дири.

Как да тръгнем и ние за този най-висок връх, където, първороден син на спасението, стигна Христос – ето върховния Дълг на борецния се човек.

Нужно е, за да можем да го последваме, да опознаем дълбоко неговата борба, да изживеем терзанията му – как победи потъналите в цвят клопки на света, как пожертва големите и малките човешки радостни и се изкачи, от саможертва на саможертва, от подвиг на подвиг, до връхната точка на борбата – Кръста.

Никога не съм следвал с толкова страх кървавия му път към Голгота, никога не съм изживявал с толкова напрежение, с толкова разбиране и обич Живота и Страданията на Христос, както през дните и нощите, когато пишех „Последното изкушение“. Докато пишех тази изповед на терзанияето и на голямата надежда на човека, толкова се вълнувах, че очите ми се наливаха със сълзи; никога не бях почувствал с такава сладост, с такава болка как кръвта Христова пада капка по капка в сърцето ми.

Защото, за да се изкачи до върха на саможертвата, до Кръста, до върха на нематериалното, до Бога, Христос премина през всички етапи на борещия се човек. През всички, затова неговата болка ни е толкова позната и му съчувстваме, затова крайната му победа ни изглежда толкова и наша бъдеща победа. Това, което е дълбоко човешко у Христос, ни помага да го разберем и да го обикнем, и да следваме Страданията му, сякаш са наши страдания. Ако той нямаше вътре в себе си този топъл човешки елемент, никога не би могъл да докосне сърцето ни с такава увереност и нежност; и не би могъл да стане образец в живота ни. Борим се и ние, виждаме го и него как се бори и добиваме смелост; виждаме – не сме съвсем сами на този свят, бори се и той заедно с нас.

Всеки Христов миг е борба и победа. Той победи неотразимото очарование на простата човешка радост, победи изкушенията, превръщаше непрекъснато плътта в дух и възлизаше; стигна до върха на Голгота и се качи на Кръста.

Но и там борбата му не свърши; горе, на Кръста, го очакваше Изкушението, Последното Изкушение; в миг, като мълния, духът на Лукавия разстла пред угасващите очи на Разпнатия съблазнителното видение на един спокоен, щастлив живот; уж беше поел, така му се стори, по лесния равен път на човека, беше се оженил, народили му се бяха деца, обичаха го и го тачеха хората; и сега, вече стар, седеше на прага на своя дом, спомняше си за своите младежки копнежи и се усмихваше доволен; колко добре, колко разумно постъпи, като пое по пътя на човека, какво беше онова безразсъдство да иска, уж да спаси света! Колко се радва, че се бе отървал от страданията, от мъченичеството и Кръста.

Ето какво беше последното изкушение, което, в едно мигновение, дойде да смути сетните мигове на Спасителя.

Но изведнџж Христос разтърси глава, отвори очи, видя: не, не, не се бе предал, слава богу, не бе дезертирал, изпълни мисията, която Бог му повери, не се ожени, не живя щастливо, стигна до върховната саможертва – разпнат е на Кръста.

Затвори доволен очи; и тогава се разнесе ликуващият вик: „Завърших!“.

Сиреч, изпълних дълга си, разпнат съм, не се поддах на изкушението.

За да дам един най-висок образец на борещия се човек, за да покажа, че не трябва да се бои от страданието, от изкушението и смъртта, защото всички те могат да бъдат победени, дори са победени, затова бе написана тази книга. Христос страда и оттогава страданието стана свято; до последния миг Изкушението се бори да го измами, но Изкушението бе победено; разпнат бе Христос, и оттогава смъртта е.

Всяка пречка в неговия път се превръщаше в повод и белег на победа; имаме вече един образец пред нас, който ни проправя път и ни вдъхва смелост.

Тази книга не е биография, а изповед на борещия се човек. Като я публикувам, аз изпълнявам дълга си; дългът на един човек, който много се е борил, много огорчения е изпитал през живота си и много се е надявал. Убеден съм, че всеки свободен човек, който ще прочете тази книга, тази изпълнена с любов книга, ще обикне повече откогато и да било, по-добре откогато и да било, Христос.

Лек, свеж ветрец, божа благодат, повя и го омая.

Над него, бухнали, гъсто се преплитаха звездите, разцъфнало бе небето, а долу, на земята, камъните лъхаха още, напечени от дневния зной; на земята и на небето – дълбока тишина, направена от вечните, по-безмълвни и от безмълвието, гласове на нощта. Покой, сладост; закрил бе очите си Бог – слънцето, луната, – и бе заспал. Мрак, навярно беше полунощ; и както размишляваше, очарован, какъв рай само е това, какво уединение, изведнъж вятърът се промени, натеза; не беше вече ветрец Божа благодат, а мазен, тежък зловонен гъх, сякаш пъшкаше и се мъчеше да заспи, но не можеше, там, ниско долу, сред смърдяща гнилоч или сред влажни, подгизнали градини, някакъв звяр или някакво село; въздухът се сгъсти, изпълни се с тревога, издигаха се хладки дихания от животни, хора и космати духове; и остър мирис на току-що изваден от пещта хляб, и на кисела човешка пот, и на лаврово масло, с което жените мажат косите си.

Човек се догаждаше, подушваше, но не виждаше нищо; ала полека-лека очите привикваха, в тъмнината сега можеше да се различат, като водоскоци, финикови палми, един строен, строг, по-черен и от нощта кипарис, редколистни маслинови гървета, вятърът ги разклащаше и те просветваха сребристо в мрака. И горе, върху една зелена земна гръд, разхвърляни, къде куп го

куп, къде усамотени, четвъртити бедняшки къщурки, направени от ноц, кал и кирпич, и измазани с вар; а на терасите – чувстваше се по миризмата и вонята – спяха човешки тела, кои покрити с бели чаршафи, кои непокрити.

Това не беше вече тишина; блажената пуста ноц се изпълни с тревога; човешки ръце и крака не намираха отгих и се мятаха насам-натам, гърди въздишаха, гласове из безброй уста се стремяха, отчаяно, упорито, да се слепят стройно сред безмълвния, богонавестен хаос; нещо копнееха да извикат, нещо се мъчеха да открият, но не можеха, и се разсейваха, и чезнеха в несвързано блънуване.

Но изведнъж, изсред селото, от най-високата тераса – пронизителен, сърцераздирателен вик; една гуша се разкъсваше: „Боже на Израил, Боже на Израил, Аго-нау*, докога?“. Не беше един човек, беше цяло село, което сънуваше и викаше, цялата, ведно с костите на умрелите, ведно с корените на дърветата, земя на Израил. Земята на Израил, обхваната от рогилни болки, не можеше да роди, и викаше.

Доста време – тишина; и изведнъж отново, но сега само жалба, само гняв: „Докога? Докога?“ – се разнесе отново вик, който раздра, от земята до небето, въздуха. Селските кучета се разбудиха и започнаха да лаят, а жените, горе, върху плоските покриви, се изплашиха и се сгушиха в мъжките пазви.

А младежът, който спеше и сънуваше, чу в просъница вика, размърда се и сънят се уплаши и понечи да избяга; планината се разреде, видя се вътрешността ѝ: не беше от камък, а от сън и шемет; а и тайфата мъжаги, които се изкачваха по нея, като пристъпваха с широки крачки, със свирепи лица, само мустаци и бради, и вежди, и дълги ръчища, също започнаха да се разреждат,

* Господи (евр.) – бел. прев.

угължиха се, разшириха се, преобразяваха се и се различаваха като облаци, повлечени от силен вятър; още малко и щяха да изчезнат измежду слепоочията на спящия.

Но свари, натече умът, потъна отново в съня – и планината пак се втвърди, само камък, облаци се сгъстиха, станаха плът и кости, чу се запъхтяно дишане, бързи стъпки, и червенобрадият отново се появи на върха на планината, разгърден, бос, разпален, а зад него, все още долу сред скалите, многоглавата загъхана тайфа. И отгоре отново се захлуци, добре изграден, небесният свод, сега само с една звезда, увиснала към изток, голяма като късче жар. Разсъмваше се.

Младецът, изтегнат върху талаша, дишаше дълбоко, тежка беше умората от деня, отгъхваше си; по едно време клепачите му, сякаш Зорницата ги беше докоснала, примигнаха; но не се събуди; сънят отново ловко го бе обгърнал, и пак сънуваше. Чернобрадият се беше спрял, бликаше потта от тясното му, дълбоко набраздено чело, от подмишниците и бедрата му. Пъра се вдигаше от него – от гняв и от тичане; понечи да изругае, въздържа се.

– Докога, Адонаи, докога? – само прошепна той жално и преглътна ругатнята.

Но яростта все още не беше стихнала; извърна се назад и изведнъж вътре в него се разгъна дългият преминал път: планините се снишиха, потрепна сънят, изчезнаха хората и спящият видя над главата си, на ниския, изплетен от тръстики таван, да се разстила, като извезан въздух, многоцветна, с пъстри шарки, трептяща, Ханаанската земя. На юг Идумейската пустиня, цялата в мараня, потръпваше като гръб на леопард; по-нататък удавяше и изпиваше светлината, гъсто, отровно, Мъртво море; още по-нататък, ограден като с ров от заповедите на Йехова, безчовечният Йерусалим, и мечаха по калдъръмите му кървищата от

принесените в жертва на Бога агнета и пророци; още по-нататък, езическата, заразната Самария, с един кладенец по средата и една нашарена жена, която вагеше вода; и по-нататък, горе, накрай севера, слънчева, усмихната, потънала в зеленина – Галилея. И от единия до другия край на съня, Йордан-река, главната Божия жила, която тече и напоява без разлика безплодните пясъци и градините, Йоан Кръстителя и еретиците в Самария, блудниците и рибарите на Генисарет.

Зарадва се силно младежът в съня си, като видя светлите земи и светлите води, и протегна ръка да ги докосне; но изведнъж махнатият мрак затрептя, заигра Обетованата земя, обляна в розовата светлина на зората, и направена от лека роса и вятър, и прастар човешки копнеж – и угасна. И щом угасна, чуха се грезгави викове и ругатни, и отново се появи, изсред скалите и египетските смокини, сега преобразена, неузнаваема, многоглавата тайфа; колко се бяха сбръчкали, смачкали мъжагите, колко бяха повяхнали, а брадите им се влачеха по земята! Дребосъчета, запъхтени мъничката, капнали, и всяко от тях носеше странни оръдия за изтезания: едни – кървави ремъци с железа, други – чекии и остени, трети – дебели гвоздеи с големи глави, а три нискогъзи джуджета – един много тежък кръст, и последното, най-изпадналото, кривогледото – един трънен венец.

Червенобрадият се понаведе, изгледа ги и поклати пренебрежително едрата си недоद्याна глава: „Не вярват, затова повехнаха; не вярват, затова се тормозя...“ – чу го да си казва спящият.

Червенобрадият протегна косматото си ръчище.

– Погледнете! – каза той и посочи полето долу, потънало в утринна мъгла.

– Нищо не виждаме, главатарю; тъмнина.

– Нищо ли! Не вярвате, значи!

– Вярваме, главатарю, вярваме, затова те следваме; но не виждаме нищо.

– Погледнете пак!

Като сабя стовари ръчището си, разсече мъглата, откри се полето; синьо езеро се усмихваше и проблясваше, отместваше мъглата, пробуждаше се. Сред посевите, под финиковите палми и из околните чакълести брегове на езерото – големи гнезда с яйца: белееха се села и селца.

– Там е! – каза водачът и посочи едно голямо село сред зеленината.

Наг него три вятърни мелници бяха вече разперили рано-рано крилата си и се въртяха.

По житнобледото, мургаво, сънно лице на младежа изведнъж се изписа ужас. Размаха ръце, за да прогони съня, който беше седнал върху клепачите му и ги мътеше; напрегна всичките си сили да се събуди, сън е, каза си той, да се събудя, да се отърва. Но дребосъчетата се въртяха упорито около него, не искаха да се махнат; а червенобрадият със свирепия поглед сега клатеше заканително пръст към голямото село в полето и им казваше:

– Там е! Там голу живее и се крие, облича се в групи, ходи бос, прави се на гърводелец, преструва се, че не е той, за да се спаси; но къде ще ни избяга! Зърна го Божието око, връз него, момчета!

Вдигна ходилото си, за да се юрне, но дребосъчетата увиснаха по краката и ръцете му; свали ходилото си.

– Много са грипльовците и босяците, главатарю, много са гърводелците; дай ни някакъв белег – кой е, какъв е, къде е, та да го познаем; иначе не тръгваме; да си го знаеш, главатарю, не тръгваме, уморихме се.

– Ще го сграбча в презръдките си да го целуна; ето, това е знакът. Напред сега, друм! И тихо, не викайте; по това време той спи, опичайте си ума, да не се събуди

и да ни избяга; в името Божие, върху му бре, момчета!

– Върху му, главатарю! – в един глас извикаха мър-лъовците и вдигнаха широките си ходила, за да тръгнат.

Ала един слаб, кривоглед гърбушко, този, който носеше трънния венец, се хвана за един бодлив храст, опъна се.

– Никъде не отивам! – извика той. – Дотегна ми. Колко ноци го гоним? Колко краища и села обходихме? Броите ли? Тръгнахме наред по обителите на есеите* в Идумейската пустиня, навлязохме във Витания, където пребихме напразно клетия Лазар, стигнахме на Йордан-река, но Кръстителя ни прогони, не бил, казва, Този, когото търсим, да се махаме! Махнахме се, влязохме в Йерусалим, търсихме, в Храма, в дворците на Анна, на Каяфа, в бордеите на книжниците и фарисеите – никои! Всички – безчестни, развратници, лъжци, убийци, махнахме се. Минахме тичешком през прокълнатата Самария, стигнахме в Галилея, обиколихме навред: Магдала, Кана, Капернаум, Витсауда. Търсихме от колиба в колиба, от лодка на лодка, намирахме най-порядъчния, най-богобоязливия. „Ти си! – викахме му. – Какво се криеш? Стани да спасиш Израил!“ А той гледаше оръдията, които носехме, хващаше го страх, започваше да рита и да пици: „Не съм! Не съм!“, и го удряше на вино, на карти, на жени, напиваше се, богохулстваше, развратничеше, за да видим, че е грешник, че не е Онзи, когото търсим, та да се отърве... Главатарю, да ме процаваш, но и тук ще ни сполети същото; напусто Го гоним, няма да Го намерим; още не се е родил.

– Неверни Тома – извика червенобрадият, сграбчи го за врата и го държа доста време така увиснал във въздуха, като се смееше. – Неверни Тома, харесваш ми!

Извърна се към другарите си:

---

* Еврейска религиозна секта от времето на Исус Христос – бел. прев.

– Той е остенът, а ние – работните волове; оставете го да ни ръчка, та да нямаме никога мира!

Пищеше късето, болеше го; червенобрадият го пусна на земята. Засмя се отново, изгледа околовръст странните мутри на другарите си.

– Колцина сме? – каза той. – Дванайсет; по един от всяко племе на Израил. Дяволи, ангели, мърлювци, нищожества, от всички раждания и помятания на Господа, избирайте и вземайте!

Беше в настроение; кръглите му ястребови очи блестяха, протягаше ръка, хващаше ги един по един за рамото, с яд, с нежност; оглеждаше всеки във въздуха, засмиваше се; пускаше го, хващаше друг.

– Здравей, цицио, проклетнико, заграбвачо, безсмъртни Аврамико! И ти, бабаутино, гърдорко и лакомнико! И ти, богобоязливий и страхопъзльо; не крадеш, не прелюбодействаш, не убиваш, защото се боиш; всичките ти добродетели са гъщери на страха. И ти, магаренце смирено, дето те пребиват от бой и пак издържаш; издържаш на глад, на жажда, на студ, на камшика; работяга, нечестолобив, блюдолизец; всичките ти добродетели са гъщери на сиромашията. И ти, хитра лисицо, дето стоиш пред пещерата на лъва, на Йехова, и не влизаш. И ти, кротка овчице, дето следваш, блеейки, Бога, който ще те изяде. И ти, шарлатанино, син на Леви, башпраматарина, дето продаваш Бога на грам; башкръчмаринно, дето черпиш хората с Бога, та се напиват и отварят кесията и сърцето си, башмошенико. И ти, злобни, нефели, твърдоглави отшелнико, дето си гледаш лицето и ваеш Бога злобар, нефел и твърдоглав, и падаш ничком и му се кланяш, защото ти прилича. И ти, дето душата ти отвори сарафчийница, седиш на прага, бръкваш в кесията, даваш милостиня на бедния, заемаш на Господа, гържиш тефтер и записваш – толкова пендари дадох милостиня на еди-кой си, еди-кой си ген, еди-кой

си час; и заръчваш да поставят в ковчега ти тефтера, та да го разтвориш пред Бога, да направите сметка, да събереш безсмъртните милиони. И ти, лъжецо, бърборко, фантазоро, дето престъпнаш всички Божии заповеди, крадеш, прелюбодействаш, убиваш, а сетне почваш да плачеш, удряш се по гърдите, откачаш китарата от стената и превръщаш греха в песен; знаеш си ти, хитрецо неден, че всичко прощава на певеца Бог, защото умре за песен. И ти, остър остен на задниците ни, Тома, и аз, аз, щурият байрактар, дето навирях нос, заряхах жена си и децата си, и търся Месията! Всички заедно, дяволи, ангели, мърлювци, кеклювци, всички са нужни за великата ни цел, връз него бре, момчета!

Засмя се, плю си на гланите, разпери мотовилите си.

– Връз него бре, момчета! – извика отново той и се спусна тичешком по надолнището към Назарет.

Хора и планини – дим бяха и изчезнаха, изпълниха се спящите клепачи с мрак без сънища; и вече, в безконечния сън, се чуваха само тежки, широки ходила, които тълпяха планината и се спускаха надолу.

Сърцето на спящия беше силно. „Идам! Идам! – разнесе се покъртителен вик в недрата му. – Идам!“ Скочи, така му се стори в съня му, подпря с работния си тезгях вратата и натрупа върху него всичките си сечива – рендета, глета, триони, тесли, чукове, отвертки, и един много тежък кръст, дето го работеше тези дни; а после се свря отново сред талаша и треските и зачака.

Странна тишина, тревожна, плътна, задушаваща, не се чуваше диханието нито на селото, нито на Бога; всичко, дори демонът, будуващият, беше потънало в бездънен, тъмен, пресъхнал кладенец – сън ли беше това, смърт ли, безсмъртие ли, Бог ли? Младежът се изплаши; видя опасността, напрегна всички сили, протегна ръка да се хване за гърлото, което се задушаваше – и се събуди.

Беше вир-вода от пот; не помнеше нищо от съня; само това: че някой го гонеше. Кой? Един ли? Мнозина ли? Хора ли? Демони ли? Не помнеше. Наостри уши, послуша се; в тишината на нощта, диханието на селото сега се чуваше от много гърди, от много души; от време на време някое гърво изшумоляваше, някое куче излайваше жално, някоя майка на края на селото приспиваше протряжно, чувствено, бебето си... Изпълнена с познати, любими, тихи шумове и въздишки беше нощта, земята говореше, Бог говореше, и младежът се успокои; за миг се бе уплашил, че е останал съвсем сам на света.

В съседство, от къщурката, където спяха родителите му, се чу загъханото дишане на стария му баща; не можеше, горкият, да спи, кривеше и току отваряше и затваряше с голямо усилие уста, за да заговори; от години се мъчи да издаде човешки глас, но присяда, скован на постелята си, не може да раздвижи езика си; поти се, напряга се, текаат му лизите, и от време на време, след страшна борба, на пресекулки, отчаяно, успява да натъкми една дума, само една, все същата: „А-го-на-и!“. Агонаи, нищо друго, Агонаи... И щом изрече цялата тази дума, успокоява се час, два; сетне отново го обзема терзанието и пак започва да отваря и затваря уста.

– Аз съм виновен... аз съм виновен... – прошепна младежът и очите му плувнаха в сълзи. – Аз съм виновен...

Слушаше синът в тихата нощ мъката на баща си и него също го обземаше мъка и започваше, неволно, също да отваря и затваря уста, и да се поти. Затвори очи, послуша се да чуе какво правеше старият му баща, за да го направи и той, въздишаше и надаваше отчаяни, несвързани викове, заедно с него – и тъкмо тогава отново се унесе в сън.

И едва се бе унесъл в сън, разтреса се къщата, прекапури се тезгяхът, отърколиха се долу сечива и кръст,

вратата се отвори и на прага се изправи, огромен, като се смееше гръмко, разтворил обятия, червенобрадият.
Нагаде вик младежът и се събуди.

НИКОС КАЗАНДЗАКИС
ПОСЛЕДНОТО ИЗКУШЕНИЕ

Превод *Георги Куфов*
Отговорен редактор *Петя К. Димитрова*
Редактор *Мария Чунчева*
Дизайн на корицата *Яна Аргиропулос*
Коректор *Снежана Бошнакова*
Препечат *Яна Аргиропулос*

Гръцка. Трето издание.
Формат 60x90/16
Печатни коли 37,5
ISBN 978-619-164-398-1

Издава

enthusiast

Запазена марка на
„Алто комюникейшънс енд пбблишинг“ ООД

София, ул. „Кракра“ №20
тел. 02/ 943 87 16,
e-mail: office@enthusiast.bg
Книгите на „Ентусиаст“ може да закупите с отстъпка
от www.enthusiast.bg

Печат АБАГАР АД

*Времето не е нива, та да се измерва с
аршин; не е море, та да се измерва с миля;
то е туптящо сърце.*

Радикален и напълно революционен,
„Последното изкушение“ преосмисля
божественото през човешкия избор.

The New York Times

www.enthusiaist.bg

9 786191 643981

Цена: 30 лв.